journal homepage: www.sjfm.ir

Iranian Journal of Forensic Medicine

Iran J Forensic Med. 2025 Sep;31(2):114-123 Volume 31, Issue 2, Summer 2025 Research Article

Prevalence of Criminal Development in Perpetrators of Crimes Under the Age of 18, Studying Cases Referred to the Psychiatric Commission of the General Department of Forensic Medicine of North Khorasan, Iran Between 2022 and 2024

Sajad Jafari[1] MA, **Yoosof Noorai**[2] PhD, **Seyed Arya Hejazi**[3*] PhD , **Mohaddeseh Sadeghian Lemraski**[1] PhD

[1] Department of Criminal Law and Criminology, Go.C, Islamic Azad University, Gorgan, Iran

[2] Department of Law, Amol Branch, Shomal University, Amol, Iran

[3] Legal Medicine Research Center, Iranian Legal Medicine Organization, Tehran, Iran

***Correspondence to:** Seyed Arya Hejazi, Email: Aryahedazi.research@gmail.com

ARTICLE INFO

Article history:

Received: May 14, 2025
Accepted: September 3, 2025
Online Published: September 14, 2025

Keywords:
Criminal growth
Criminals
Forensic medicine

HIGHLIGHTS

1. Age cannot be used as an accurate and complete criterion for the issue of "determining the criminal development" of children.
2. The component, place of residence, as well as gender, can play a significant role in the likelihood of children committing crimes.

ABSTRACT

Introduction: One of the most important issues raised in relation to children is the issue of developmental delay and the criteria for its determination. Certainly, the inadequacy of "age" as an accurate criterion for determining such a fact is a complex and multifaceted process that requires measuring the child in various psychological domains.

Methods: The present study is a descriptive and cross-sectional study that measures the level of criminal development in cognitive and psychological domains by examining all cases of offenders under the age of 18 referred to the North Khorasan Forensic Psychiatry Commission under the title "Criminal Development Assessment" over a three-year period.

Results: The results show that 74% of defendants under the age of 18 referred to the Mental Commission lacked criminal development, while 26% of these defendants had sufficient criminal development to be charged with a crime. It was also determined that of the defendants whose criminal development was not verified, 59% did not reach sufficient criminal development due to failure in the tests and interviews taken in the cognitive domain, and 41% of them failed the psychological tests due to failure in their development.

Conclusion: What is clear and evident from the examination of the aforementioned issue is the lack of proper functioning of the age criterion for determining the criminal maturity of children, as 26% of those introduced to the commission, although they had not yet reached the age of 18, were mature enough to be charged with criminal behavior. Another result of the study is the prevalence of crime among male children compared to female children, which reinforces the need for preventive measures against this gender (males).

How to cite: Jafari S, Hejazi SA, Noorai Y, Sadeghian Lemraski M. Prevalence of criminal development in perpetrators of crimes under the age of 18, studying cases referred to the psychiatric commission of the general department of forensic medicine of North Khorasan, Iran between 2023 and 2025. Iran J Forensic Med. 2025;31(2):114-23.

Copyright © 2025 The Author(s); Published by Legal Medicine Research Center. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]

www.sjfm.ir

مجله
پزشکی قانونی ایران

مرکز تحقیقات پزشکی قانونی

دوره ۳۱، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۴، صفحات ۱۱۴ تا ۱۲۳

مقاله پژوهشی

شیوع احراز رشد جزایی در مرتکبین جرایم زیر ۱۸ سال، مطالعه موارد ارجاعی به کمیسیون روانپزشکی اداره کل پزشکی قانونی خراسان شمالی در بازه زمانی ۱۴۰۱ الی ۱۴۰۳

سجاد جعفری[۱] MA، یوسف نورایی[۲] PhD، سیدآریا حجازی[۳*] PhD، محدثه صادقیان لمراسکی[۱] PhD

[۱] گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران
[۲] گروه حقوق، واحد آمل، دانشگاه شمال، آمل، ایران
[۳] مرکز تحقیقات پزشکی قانونی، سازمان پزشکی قانونی کشور، تهران، ایران

*نویسنده مسئول: سیدآریا حجازی، پست الکترونیک: Aryahedazi.research@gmail.com

اطلاعات مقاله

تاریخچه مقاله:
دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۴
پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۳
انتشار برخط: ۱۴۰۴/۰۶/۲۳

واژگان کلیدی:
رشد جزایی
مجرمین
پزشکی قانونی

نکات ویژه

۱- سن نمی تواند به عنوان معیاری دقیق و کامل برای مساله " احراز رشد جزایی" کودکان مورد استفاده قرار گیرد.
۲- مولفه، محل سکونت و همچنین جنسیت می تواند نقش بسزایی در احتمال وقوع جرم توسط کودکان داشته باشد.

چکیده

مقدمه: از جمله مهمترین مسائلی که در ارتباط با کودکان مطرح می گردد، مساله رشدجزایی و معیارهای احراز آن می باشد. قدر متیقن، عدم کفایت "سن" به عنوان معیاری دقیق درجهت احرازچنین حقیقتی می باشد. چه اینکه احراز رشدجزایی کودکان، فرایندی پیچیده و چند وجهی می باشد که لازمه آن مورد سنجه قراردادن کودک، در حوزه های مختلف روانی می باشد.

روش‌بررسی: مطالعه حاضر از نوع مطالعات توصیفی و مقطعی می باشد که با بررسی کلیه پرونده های مجرمین زیر ۱۸ سال ارجاعی به کمیسیون روانپزشکی قانونی خراسان شمالی با عنوان "احراز رشد جزایی" در بازه زمانی سه ساله، در حوزه های شناختی و روانی، میزان احراز رشدجزایی مورد سنجه قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج نشان می دهد که ۷۴ درصد متهمین زیر ۱۸ سال ارجاعی به کمیسیون روان فاقد رشدجزایی می باشند. در حالی که ۲۶ درصد از این متهمین از رشدجزایی کافی برای انتساب بزه ارتکابی برخوردار بودند. همچنین مشخص گردید از متهمینی که رشدجزایی آنان احراز نگردیده، ۵۹ درصد به خاطر عدم موفقیت در آزمون ها و مصاحبات اخذ شده در حوزه شناختی به رشد کافی جزایی نرسیده اند و ۴۱ درصد عدم موفقیت در آزمون های حوزه روانی سبب عدم احراز رشدشان گردید.

نتیجه‌گیری: آنچه که از بررسی موضوع مذکور به طور واضح و مشهود است، عدم کارکرد مناسب معیار سن برای احراز رشدجزایی اطفال می باشد. چه اینکه ۲۶ درصد از معرفی شدگان به کمیسیون در حالی که هنوز به سن ۱۸ سال نرسیده بودند، اما دارای رشدکافی برای انتساب رفتار مجرمانه بوده اند. همچنین از دیگر نتایج حاصله از بررسی مذکور، می توان به شیوع ارتکاب جرم در اطفال با جنسیت مذکر نسبت به اطفال با جنسیت مونث اشاره نمود که انجام اقدامات پیشگیرانه را نسبت به این جنسیت (مذکر) تقویت می نماید.

مقدمه

از دوران اول شکل گیری جوامع انسانی، مردم برای تنظیم روابط اجتماعی میان خود و حفظ اساسی ترین ارزش های حاکم بر روابط خویش، ناگزیر به واکنش علیه بزهکاری و هنجارشکنی بودند. همچنین پر واضح است که مجازات مطلق بزه کاران بدون در نظر گرفتن این مهم که آنان درکی از رفتار مجرمانه و نتیجه اعمال خویش دارند، نیز عملی خلاف وجدان است[۱]. بنابراین تعیین معیاری واحد برای مجازات نمودن یا ننمودن افراد به خاطر ارتکاب رفتار های مجرمانه خویش، امری بدیهی و ضروری می باشد. رشد جزایی در اسلام با سن بلوغ شرعی رابطه تنگاتنگی دارد به نحوی که بسیاری از فقها قائل بر این مهم هستند که فرد با رسیدن به سن بلوغ شرعی،

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]

دارای اهلیت جزایی نیز می شود و به نحوی بلوغ شرعی را مترادف با اهلیت جزایی می دانند[۲]

اما سخن نزدیک به ثواب این است که؛ در واقع شاید در خیلی از مواقع فرد با رسیدن به بلوغ شرعی و تکامل جنسی-جسمی، به تکامل عقلانی نیز رسیده و حسن و قبح اعمال را درک کند، اما این مطلب را نمی توان تعمیم داده و به یک قاعده فقهی، حقوقی تبدیل کنیم[۳]، چه آنکه بلوغ یک پدیده طبیعی و جسمی است که با افزایش سن و رسیدن به مرحله تکامل قوای جسمی و نضج قوای جنسی حاصل می گردد و این امریست جسمانی. در حالی که رشد جزایی به معنای تکامل قوای دماغی و رشد قوه تمیز می باشد[۴]. بنابراین نمی توان دو موضوعی که جنس متفاوت دارند (یکی جسمی و یکی عقلی) را با یک معیار واحد مورد سنجش و بررسی قرار داد. بنابراین آنچه که واضح و مبرهن است، استفاده از ابزارهایی برای احراز تکامل عقلی-روانی در جهت احراز رشد جزایی می تواند کمک کننده باشد[۵].

امروزه در سیستم قضایی کشور، سازمان پزشکی قانونی به عنوان کارشناس قضایی وظیفه تعیین و اثبات این حالت (رشد جزایی) را دارد. احراز رشد جزایی کودکان، فرایندی پیچیده و چند وجهی می باشد که لازمه آن مورد سنجه قراردادن مرتکب جرم در حوزه های مختلف روانی من جمله حوزه شناختی و روانی، می باشد.

هدف کاربردی نویسنده از بررسی پرونده های تشکیلی با موضوع (احراز رشد جزایی) در کمیسیون روان اداره کل پزشکی قانونی خراسان شمالی به شرح ذیل است: الف) ارزیابی خطر عود جرم: پیش‌بینی احتمال ارتکاب جرایم آتی توسط فرد و تعیین سطح خطر او برای جامعه. این ارزیابی در تعیین مجازات، نوع مداخلات و شرایط آزادی مشروط بسیار مهم است[۶]. ب) تصمیم‌گیری در مورد مجازات: اطلاعات به دست آمده از احراز رشد جزایی در تعیین نوع و شدت مجازات فرد موثر است. این اطلاعات به دادگاه کمک می‌کند تا مجازاتی متناسب با خطر عود جرم و نیازهای اصلاحی فرد تعیین کند. ج) برنامه‌ریزی مداخلات اصلاحی: شناسایی عوامل خطر و نقاط ضعف فرد که در ارتکاب جرایم نقش داشته‌اند، به برنامه‌ریزی مداخلات اصلاحی موثر و هدفمند کمک می‌کند. این مداخلات می‌تواند شامل درمان، آموزش، اشتغال‌یابی و سایر برنامه‌های توانبخشی باشد[۷]. د) نظارت و پایش: اطلاعات حاصل از احراز رشد جزایی می‌تواند در نظارت بر فرد پس از آزادی مشروط یا اتمام حبس و ارزیابی میزان موفقیت مداخلات اصلاحی به کار رود. و) پیشگیری از جرم: شناخت الگوها و عوامل مؤثر در رشد جزایی می‌تواند به تدوین برنامه‌های پیشگیرانه موثر در سطح جامعه و کاهش میزان جرایم کمک کند. ه) ارائه خدمات توانبخشی مناسب: با شناخت نقاط قوت و ضعف فرد، می‌توان برنامه‌های توانبخشی مناسب را برای او طراحی و اجرا کرد[۸].

روش بررسی

مطالعه حاضر از نوع مطالعات توصیفی و مقطعی می باشد. در این مطالعه کلیه پرونده های با موضوع احراز رشد جزایی در بازه زمانی سه ساله (به میزان ۵۰ پرونده) جمع آوری و در حوزه های شناختی و نیز حوزه روانی در چهار محور: الف)تکانشگری، ب) درک خطر و ریسک، ج) مقاومت در برابر نفوذ همسالان، د) آینده نگری در پرونده های مذکور، میزان موفقیت یا عدم موفقیت بزهکاران معرفی شده زیر ۱۸ سال به کمیسیون روان، مورد بررسی قرار گرفت.

ابزار جمع آوری اطلاعات نیز یک چک لیستی می باشد که توسط پژوهشگر تهیه و تدوین شده و شاخص های ذیل مورد توجه قرار گرفته است:

الف) جنسیت فرد معرفی شده (مذکر یا مونث)

ب) سن فرد معرفی شده (افراد معرفی شده به کمیسیون

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]

روان جهت بررسی رشد جزایی به دو بازه سنی، زیر ۱۵ سال و بالای ۱۵ سال تا ۱۸ سال، تقسیم می گردند)
ج) محل سکونت متهمین
د) نتیجه کمیسیون مذکور (احراز رشد جزایی یا عدم احراز رشد جزایی)
و) در صورت عدم احراز رشد جزایی، عدم تکامل و موفقیت در کدام حوزه سبب عدم احراز رشد جزایی گردیده است؟ (حوزه شناختی یا روانی)
ه) نوع رفتار ارتکابی (رفتار های مجرمانه با در نظر گرفتن آثار مخرب آن به چهار دسته: قصاص، دیه، حد و تعزیر تقسیم گردیدند.

در انتها نیز اطلاعات بدست آمده در نرم افزار Excel وارد گردیده و تحلیل آنها توسط نرم افزار SPSS نسخه ۲۱ صورت پذیرفت. برای تحلیل داده ها از آزمون کای مربع و معیارها متقارن مانند فی و کرامر وی استفاده شد؛ این آزمون ها امکان بررسی رابطه بین متغیر های کیفی نظیر جنسیت، سن، محل سکونت و رشد با نوع جرم را فراهم کرده و با مقایسه فراوانی های مشاهده شده و ورد انتظار، معنی داری و شدت این روابط را مشخص کردند تا الگوی مرتبط با جرایم در مرتکبین زیر ۱۸ سال شناسایی شوند.

یافته ها

متهمین ارجاعی به کمیسیون روان، از نظر سن به دو دسته افراد زیر ۱۵ سال و افراد بالای ۱۵ سال تا ۱۸ سال تقسیم بندی گردیدند. بررسی به عمل آمده حکایت از این موضوع داشت که؛ ۴۱ نفر (۸۲ درصد) از افراد ارجاعی به کمیسیون روان بین ۱۵ تا ۱۸ سال سن داشتند و ۹ نفر (۱۸ درصد) از افراد معرفی شده به کمیسیون روان زیر ۱۵ سال شمسی سن داشتند (جدول ۱).

متهمین ارجاعی به کمیسیون روان، از نظر نتیجه کمیسیون به دو دسته تقسیم شدند. افرادی که رشد جزایی آنان احراز گردید و افرادی که رشد جزایی آنان توسط کمیسیون روان احراز نگردید. بررسی به عمل آمده حکایت از این موضوع داشت که؛ ۳۷ نفر (۷۴ درصد) از افراد ارجاعی به کمیسیون روان، دارای تکامل ذهنی نبوده و رشد جزایی آنان محرز نگردید. و ۱۳ نفر (۲۶ درصد) از افراد ارجاعی به کمیسیون روان، دارای تکامل ذهنی بوده و رشد جزایی آنان احراز گردید (نمودار ۱). در نتیجه تحقیقات به عمل آمده مشخص گردید که؛ از ۹ پرونده بررسی شده در مورد افرادی که زیر ۱۵ سال سن داشتند، تمامی افراد در این بازه سنی دارای رشد جزایی نبوده و تکامل جزایی آنان احراز نگردید. بنابراین ۱۰۰ درصد افراد در این بازه سنی دارای مسئولیت کیفری نبودند. اما از ۳۷ پرونده بررسی شده در مورد افرادی که بالای ۱۵ سال سن داشتند، ۲۸ نفر (۶۸ درصد) از رشد جزایی و تکامل ذهنی برخوردار نبودند و ۱۳ نفر (۳۲ درصد) از تکامل ذهنی و توانایی حسن و قبح افعال برخوردار بوده و رشد جزایی

▼ جدول ۱- یافته های دموگرافیک

متغییر		فراوانی (درصد)
جنسیت	مرد	۳۲ (۶۳)
	زن	۱۸ (۳۷)
سن	زیر ۱۵ سال	۹ (۱۸)
	بین ۱۵ تا ۱۸ سال	۴۱ (۸۲)
محل سکونت	مناطق شهری	۹ (۱۸)
	مناطق حاشیه شهری	۲۸ (۵۶)
	مناطق روستایی	۱۳ (۲۶)

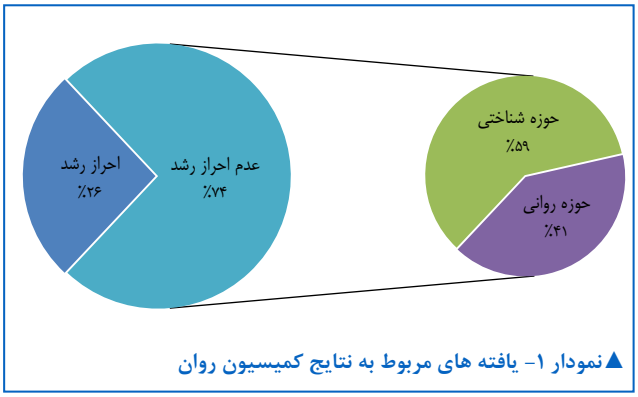

▲ نمودار ۱- یافته های مربوط به نتایج کمیسیون روان

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]

آنان احراز گردید. اشاره به این نکته نیز خالی از لطف نیست که؛ از افرادی که رشد جزایی آنان احراز نگردید (۳۷ نفر)، ۱۵ نفر (۴۱ درصد) دارای جنسیت مونث و ۲۲ نفر (۵۹ درصد) دارای جنسیت مذکر بودند.

متهمین ارجاعی به کمیسیون روان که رشد جزایی آنان احراز نگردیده است به دو دسته تقسیم می گردند. افرادی که در حوزه شناختی به تکامل نرسیده اند و افرادی که در حوزه شناختی از تکامل کافی برخوردارند اما در چهار زمینه حوزه روانی مشکل داشته و از تکامل کافی برخوردار نیستند. بررسی به عمل آمده حکایت از این موضوع داشت که؛ از ۳۷ نفری که رشد جزایی آنان احراز نگردیده است، ۲۲ نفر (۵۹ درصد) در حوزه شناختی از رشد کافی برخوردار نبوده و ۱۵ نفر (۴۱ درصد) در حوزه شناختی از رشد کافی برخوردار بوده، اما در حوزه روانی از رشد کافی برخوردار نبوده و در نتیجه رای به عدم رشد جزایی آنان داده شد.

در نتیجه بررسی ۵۰ پرونده ارجاعی به کمیسیون روان، پزشکی قانونی جهت تعیین وضعیت رشد جزایی، مشخص گردید که؛ از چهار نوع مجازاتی که قانونگذار در ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ تعیین نموده است:

قصاص: ۱۷ نفر (۳۴ درصد) به اتهام جرایم با مجازات قصاصی به کمیسیون روان جهت بررسی رشد جزایی معرفی شده اند. که از این ۱۷ نفر، ۱۲ نفر (۷۰ درصد) از رشد کافی برخوردار نبوده و ۵ نفر (۳۰ درصد) از رشد کافی جزایی برخوردار بوده اند.

حد: ۵ نفر (۱۰ درصد) به اتهام جرایم با مجازات حدی به کمیسیون روان جهت بررسی رشد جزایی معرفی شده اند که از این ۵ نفر، ۳ نفر (۶۰ درصد) از رشد کافی جهت انتساب بزه ارتکابی برخوردار نبوده و ۲ نفر (۴۰ درصد) از رشد کافی جهت انتساب بزه ارتکابی برخوردار بوده است.

دیه: ۵ نفر (۱۰ درصد) به اتهام جرایم با مجازات دیه به کمیسیون روان جهت بررسی رشد جزایی معرفی شده اند که تمامی این ۵ نفر (۱۰۰ درصد) از توانایی درک حسن و قبح افعال خویش ناتوان بوده و رشد جزایی آنان احراز نگردید.

تعزیر: ۱۳ نفر (۲۶ درصد) به اتهام جرایم با مجازات تعزیری به کمیسیون روان جهت بررسی رشد جزایی معرفی شده اند. از این ۱۳ نفر، ۱۰ نفر (۷۷ درصد) از توانایی درک حسن و قبح افعال خویش برخوردار نبودند و تنها ۳ نفر (۲۳ درصد) به نظر کمیسیون روان از رشد کافی جهت انتساب بزه ارتکابی برخوردار بوده است.

غیرمالی: در انتها نیز برخی پرونده های ارجاعی به کمیسیون روان با موضوع احراز رشد در امور غیرمالی مورد بررسی قرار گرفت. تعداد این پرونده ها ۱۰ عدد (۲۰ درصد) بود که از این تعداد ۷ نفر (۷۰ درصد) از توانایی درک حسن و قبح افعال خویش برخوردار نبوده و ۳ نفر (۳۰ درصد) نیز از چنین توانایی برخوردار نبوده و مسئول رفتار خویش قلمداد گردیدند (جدول ۲).

در رابطه بین جنسیت و نوع جرم، جدول متقاطع نشان می‌دهد که در میان مردان، بیشترین درصد جرایم مربوط به قصاص با ۴۰/۶ درصد است، در حالی که در زنان، جرایم غیرمالی با ۳۸/۹ درصد بیشترین سهم را دارد، و به طور کلی جرایم قصاص با ۳۴ درصد بیشترین نوع جرم در کل نمونه است. در رابطه بین سن و نوع جرم، در سنین

جدول ۲- یافته های مربوط به رفتار مجرمانه

		نتیجه کمیسیون
قصاص	۱۷ (۳۴)	٪۷۰ (عدم احراز رشد)
		٪۳۰ (احراز رشد)
حد	۵ (۱۰)	٪۶۰ (عدم احراز رشد)
		٪۴۰ (احراز رشد)
دیه	۵ (۱۰)	٪۱۰۰ (عدم احراز رشد)
		٪۰ (احراز رشد)
تعزیه	۱۳ (۲۶)	٪۷۷ (عدم احراز رشد)
		٪۲۳ (احراز رشد)
غیر مالی	۱۰ (۲۰)	٪۷۰ (عدم احراز رشد)
		٪۳۰ (احراز رشد)

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]

پایین‌تر مانند ۱۳ و ۱۴ ساله، جرایم قصاص با ۶۰ درصد و ۷۵ درصد بیشترین شیوع را دارد، در حالی که در سنین بالاتر مانند ۱۶ و ۱۷ ساله، جرایم تعزیری با ۴۱/۷ درصد و ۳۵ درصد افزایش می‌یابد، و به طور کلی جرایم قصاص با ۳۴ درصد غالب است. در رابطه بین محل سکونت و نوع جرم، در مناطق حاشیه شهر، جرایم قصاص با ۴۲/۹ درصد بیشترین سهم را دارد، در حالی که در مناطق شهری جرایم حدی با ۴۴/۴ درصد و در روستایی جرایم غیرعمد و قصاص هر کدام با ۳۰/۸ درصد غالب هستند، و به طور کلی جرایم قصاص با ۳۴ درصد بیشترین نوع است. در رابطه بین رشد و نوع جرم، در افرادی با احراز رشد، جرایم قصاص با ۳۸/۵ درصد بیشترین است، در حالی که در عدم احراز رشد، جرایم قصاص با ۳۲/۴ درصد همچنان غالب اما جرایم غیرعمد با ۱۳/۵ درصد بیشتر دیده می‌شود، و به طور کلی جرایم قصاص با ۳۴ درصد بیشترین سهم را دارد (جدول ۳).

آزمون کای مربع پیرسون با مقدار ۲۰/۷۲۸، درجه آزادی ۴ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ نشان‌دهنده وجود رابطه معنی‌دار بین جنسیت و نوع جرم است و اندازه‌گیری‌های متقارن نیز با مقدار فی ۰/۳۷۲ و کرامر وی ۰/۳۷۲ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱، رابطه‌ای متوسط بین این دو متغیر را نشان می‌دهد، که بیانگر آن است که الگوی ارتکاب جرایم مختلف بر اساس جنسیت متفاوت است، به ویژه مردان بیشتر به جرایم قصاص و زنان به جرایم غیرمالی تمایل دارند (جدول ۴).

آزمون کای مربع با مقدار ۵۰/۱۶۳، درجه آزادی ۱۶ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ وجود رابطه معنی‌دار را تأیید می‌کند؛ اندازه‌گیری‌های متقارن با مقدار فی ۰/۵۷۸ و کرامر وی ۰/۲۸۹ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱، رابطه‌ای ضعیف تا متوسط را بین سن و نوع جرم نشان می‌دهد، که این امر بیان می‌کند با افزایش سن، تمایل به جرایم تعزیری بیشتر می‌شود در حالی که جرایم قصاص در سنین پایین‌تر شایع‌تر است (جدول ۴).

آزمون کای مربع پیرسون با مقدار ۸۱/۶۷۷، درجه آزادی ۸ و سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ رابطه معنی‌دار را تأیید می‌کند؛ اندازه‌گیری‌های متقارن با مقدار فی ۰/۷۳۸ و کرامر وی ۰/۵۲۲ در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱، رابطه‌ای قوی بین محل سکونت و نوع جرم را نشان می‌دهد، که این یافته حاکی از تأثیر عوامل محیطی و اجتماعی مانند حاشیه‌نشینی بر الگوی جرایم است، به طوری که حاشیه شهر با جرایم قصاص و روستا با جرایم غیرعمد مرتبط‌تر است (جدول ۴).

آزمون کای مربع پیرسون با مقدار ۷/۵۳۰، درجه آزادی ۴ و سطح معنی‌داری ۰/۱۱۰ فاقد معنی‌داری است؛ اندازه‌گیری‌های متقارن با مقدار فی ۰/۲۲۴ و کرامر وی

جدول ۳- رابطه نوع جرم و متغیرهای جمعیتی

متغیر	نوع جرم	تعزیر	حد	قصاص	غیرمالی	غیرعمد
		فراوانی (درصد)	فراوانی (درصد)	فراوانی (درصد)	فراوانی (درصد)	فراوانی (درصد)
جنسیت	مرد	۹ (۲۸/۱)	۳ (۹/۴)	۱۳ (۴۰/۶)	۳ (۹/۴)	۴ (۱۲/۵)
	زن	۴ (۲۲/۲)	۲ (۱۱/۱)	۴ (۲۲/۲)	۷ (۳۸/۹)	۱ (۱۲/۵)
سن	۱۳ ساله	۰ (۰)	۱ (۲۰)	۳ (۶۰)	۰ (۰)	۱ (۲۰)
	۱۴ ساله	۰ (۰)	۰ (۰)	۳ (۷۵)	۰ (۰)	۱ (۲۵)
	۱۵ ساله	۱ (۱۱/۱)	۲ (۲۲/۲)	۲ (۲۲/۲)	۳ (۳۳/۳)	۱ (۱۱/۱)
	۱۶ ساله	۵ (۴۱/۷)	۱ (۸/۳)	۳ (۲۵)	۳ (۲۵)	۰ (۰)
	۱۷ ساله	۷ (۳۵)	۱ (۵)	۶ (۳۰)	۴ (۲۰)	۲ (۱۰)
محل سکونت	شهری	۲ (۲۲/۲)	۴ (۴۴/۴)	۱ (۱۱/۱)	۱ (۱۱/۱)	۱ (۱۱/۱)
	حاشیه شهر	۱۰ (۳۵/۷)	۰ (۰)	۱۲ (۴۲/۹)	۶ (۲۱/۴)	۰ (۰)
	روستایی	۱ (۷/۷)	۱ (۷/۷)	۴ (۳۰/۸)	۳ (۲۳/۱)	۴ (۳۰/۸)
رشد	احراز رشد	۳ (۲۳/۱)	۲ (۱۵/۴)	۵ (۳۸/۵)	۳ (۲۳/۱)	۰ (۰)
	عدم احراز رشد	۱۰ (۲۷)	۳ (۸/۱)	۱۲ (۳۲/۴)	۷ (۱۸/۹)	۵ (۱۳/۵)

جدول ۴- تحلیل رابطه بین جنسیت، سن، محل سکونت، و رشد با نوع جرم

	فی	وی کرامر	کای اسکوئر	سطح معناداری
جنسیت	۰/۳۷۲	۰/۳۷۲	۲۰/۷۲۸	۰/۰۰۱
سن	۰/۵۷۸	۰/۲۸۹	۵۰/۱۶۳	۰/۰۰۱
محل سکونت	۰/۷۳۸	۰/۵۲۲	۸۱/۶۷۷	۰/۰۰۱
رشد	۰/۲۲۴	۰/۲۲۴	۷/۵۳	۰/۱۱۰

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]

۰/۲۲۴ در سطح معنی‌داری ۰/۱۱۰، رابطه ضعیفی و غیرمعنادار را بین رشد و نوع جرم نشان می‌دهد، که این امر بیان می‌کند احراز رشد جزایی لزوماً با نوع خاصی از جرم مرتبط نیست و عوامل دیگری ممکن است دخیل باشند، هرچند تفاوت‌های جزئی در توزیع مشاهده می‌شود که نیاز به بررسی بیشتر دارد (جدول ۴).

بحث

یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهند که جنسیت، سن و محل سکونت هر یک به طور معنی‌داری با نوع جرم در مرتکبین زیر ۱۸ سال مرتبط هستند، به طوری که مردان و افراد در سنین پایین‌تر به جرایم قصاص، زنان به جرایم غیرمالی، و افراد ساکن حاشیه شهر به جرایم قصاص و روستاییان به جرایم غیرعمد گرایش بیشتری دارند؛ این روابط با شدت‌های متفاوت (متوسط تا قوی) توسط معیارهای فی و کرامر وی تأیید شده‌اند. با این حال، رابطه بین احراز رشد جزایی و نوع جرم ضعیف و غیرقطعی است، که نشان می‌دهد عوامل دیگری ممکن است در تعیین نوع جرم در این گروه سنی نقش داشته باشند. این نتایج می‌توانند در تدوین سیاست‌های قضایی و پیشگیرانه، با توجه به تفاوت‌های جنسیتی، سنی و محیطی، راهگشا باشند و نیاز به تحقیقات بیشتر برای بررسی عوامل زمینه‌ای دیگر را برجسته می‌کنند.

قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ به عنوان اولین قانون از زمان تقنین قوانین در نظام حقوقی ایران، اقدام به بررسی مسئله رشد جزایی نموده و لزوم احراز آن را برای حصول مسئولیت کیفری در ماده ۹۱ و ۱۴۰ قانون مذکور شرط دانسته است. قانونگذار در این قانون رفتارهای ضد اجتماعی که برای آنان ضمانت اجرایی در نظر گرفته شده است را از نظر ماهیت به دو دسته تقسیم نموده است. الف: جرایمی که دارای ماهیت حدی و قصاصی هستند. ب: جرایمی که دارای ماهیت تعزیری هستند[۹].

الف: قانونگذار در باب جرایم دسته اول، سن بلوغ را به عنوان شرط حصول مسئولیت کیفری در نظر گرفته است. در صورتی که قانونگذار در ماده ۹۱ قانون صراحتاً به بحث احراز رشد جزایی برای حصول مسئولیت کیفری در جرایم مذکور اشاره نمی نمود، تمامی انتقاداتی که بر قوانین سابق از جمله: قرار دادن معیار سن برای مسئولیت کودکان، ایجاد تفاوت بین دو جنس مذکر و مونث برای حصول مسئولیت وارد بود[۱۰]، بر قانون سال ۱۳۹۲ نیز وارد می بود که تقنین ماده ۹۱ تاحدودی این انتقادات و ایرادات را مرتفع گرداند.

آنچه از ماده ۹۱ متبادر به ذهن است، عدم مسئولیت کیفری نابالغین در جرایم حدی و قصاصی است. اما در صورتی که فرد مرتکب به سن بلوغ رسیده باشد، مشروط به احراز رشد عقلانی دارای مسئولت کیفری بوده و صرف رسیدن به سن بلوغ نمی تواند دلیلی بر مسئولیت فرد باشد.

ب: قانونگذار در باب جرایم دسته دوم، رسیدن به سن ۱۸ سال شمسی را شرط حصول مسئولیت کیفری دانسته است. این مهم را می توان از مفهوم مواد ۸۸ و ۸۹ قانون مجازات اسلامی استنتاج نمود[۱۱]، قانونگذار در این مواد، نوع و میزان اقدامات تامینی و تربیتی را مشخص نموده و اینگونه اقدامات را مختص افراد زیر ۱۸ سال در نظر گرفته است. از مفهوم این گونه قانون نویسی مشخص می شود که قانونگذار برای افراد بالای ۱۸ سال، در صورت ارتکاب بزه، مجازات تعیین نموده است و نه اقدامات تامینی و تربیتی.

همچنین یافته های مطالعه حاضر، حکایت از شیوع ارتکاب جرم در جنس مذکر نسبت به جنس مونث دارد که این مهم حاصل پیچیدگی های زیستی، روانشناختی و اجتماعی است. مشابه نتایج مطالعه حاضر در زمینه مذکور (شیوع ارتکاب جرم در جنس مذکر) در مطالعه اسماعیلی و همکاران نیز قابل مشاهده است؛ در مطالعه

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]

اسماعیلی و همکاران پس از بررسی پرونده های ارجاعی به کمیسیون روانپزشکی اداره کل پزشکی قانونی استان فارس در بازه زمانی ۵ ساله، به این مهم که ارتکاب جرم در مردان شایعتر از زنان است اشاره نمودند[۱۲]. برخی از دلایل زیستی، روانشناختی و اجتماعی شیوع جرم در جنس مذکر موارد زیر می باشد:

۱- عوامل زیستی

هورمون‌ها: تستوسترون، هورمون جنسی مردانه، با افزایش پرخاشگری و رفتارهای مخاطره‌آمیز مرتبط است. البته این به این معنی نیست که تستوسترون به طور مستقیم باعث جرم می‌شود، بلکه می‌تواند زمینه را برای رفتارهای تهاجمی فراهم کند.

ساختار مغز: تفاوت‌هایی در ساختار و عملکرد مغز بین مردان و زنان وجود دارد. برخی مطالعات نشان داده‌اند که مناطقی از مغز که در کنترل تکانه و تصمیم‌گیری نقش دارند، در مردان ممکن است متفاوت عمل کنند.

۲- عوامل روان‌شناختی

اجتماعی شدن: پسران و دختران به طور متفاوتی اجتماعی می‌شوند. پسران اغلب تشویق می‌شوند که مستقل، قوی و پرخاشگر باشند، در حالی که دختران بیشتر تشویق می‌شوند که مطیع، مهربان و مراقب باشند. این تفاوت‌ها می‌تواند در رفتارهای مجرمانه نقش داشته باشد]۱۳[.

شخصیت: برخی از ویژگی‌های شخصیتی، مانند تکانشگری، عدم همدلی و تمایل به خطر کردن، در مردان بیشتر دیده می‌شود و با احتمال ارتکاب جرم مرتبط است.

۳- عوامل اجتماعی

نقش‌های جنسیتی: انتظارات اجتماعی از مردان ممکن است آن‌ها را تحت فشار قرار دهد تا مردانه رفتار کنند، که می‌تواند شامل رفتارهای پرخاشگرانه و مخاطره‌آمیز باشد[۱۴].

فرصت‌ها: مردان بیشتر از زنان در موقعیت‌هایی قرار می‌گیرند که فرصت ارتکاب جرم در آن‌ها وجود دارد. به عنوان مثال، مردان بیشتر در فعالیت‌های خیابانی و گروه‌هایی شرکت می‌کنند که احتمال درگیری در جرم در آن‌ها بیشتر است.

فقر و بیکاری: فقر و بیکاری می‌تواند فشار زیادی بر مردان وارد کند، به ویژه اگر آن‌ها به عنوان نان‌آور خانواده شناخته شوند. این فشار می‌تواند منجر به ناامیدی، خشم و در نهایت ارتکاب جرم شود.

از دیگر یافته های مطالعه حاضر، عود وقوع جرم در مناطق حاشیه شهری دارد که دلایل مختلفی برای آن ذکر شده که مهمترین آن ها: فقر، بیکاری، عدم دسترسی به امکانات و خدمات شهری، فقدان نظارت و کنترل، ناهنجاری های فرهنگی و اجتماعی، می باشند[۱۵].

از دیگر یافته های مهم مطالعه حاضر، شیوع رشد عقلی در زنان نسبت به مردان می باشد. دلیل اینکه رشد ذهنی در زنان زودتر از مردان اتفاق می‌افتد، یک موضوع پیچیده است و به عوامل مختلفی برمی‌گردد، از جمله عوامل بیولوژیکی (ژنتیکی و هورمونی) و عوامل اجتماعی و فرهنگی. برخی از مهم‌ترین این عوامل شامل موارد زیر است:

۱- عوامل بیولوژیکی

رسیدن به بلوغ: به طور کلی، دختران زودتر از پسران به بلوغ می‌رسند. بلوغ با تغییرات هورمونی همراه است که می‌تواند بر رشد مغز و توانایی‌های شناختی تأثیر بگذارد. استروژن، هورمون جنسی زنانه، نقشی کلیدی در رشد مغز دارد و ممکن است به تسریع رشد شناختی در دختران کمک کند.

ساختار مغز: مطالعات نشان داده‌اند که تفاوت‌هایی در ساختار و عملکرد مغز بین زنان و مردان وجود دارد. به عنوان مثال، برخی مناطق مغزی که در زبان و مهارت‌های کلامی نقش دارند، ممکن است در زنان زودتر از مردان رشد کنند. همچنین، ارتباطات بین نیمکره‌های مغز در زنان ممکن است بیشتر باشد که می‌تواند به تفکر

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]

یکپارچه‌تر و انعطاف‌پذیرتر کمک کند.
ژنتیک: ژن‌ها نقش مهمی در تعیین سرعت رشد و تکامل مغز ایفا می‌کنند. تفاوت‌های ژنتیکی بین زنان و مردان ممکن است در تفاوت‌های زمانی در رشد شناختی نقش داشته باشد[۱۶].
۲- عوامل اجتماعی و فرهنگی
انتظارات اجتماعی: در بسیاری از جوامع، از دختران انتظار می‌رود که زودتر از پسران بالغ شوند و مسئولیت‌پذیر باشند. این انتظارات می‌تواند بر رشد شناختی و عاطفی دختران تأثیر بگذارد و آنها را به سمت توسعه مهارت‌های شناختی و اجتماعی سوق دهد.
تشویق به مهارت‌های کلامی: دختران اغلب بیشتر از پسران به صحبت کردن، خواندن و نوشتن تشویق می‌شوند. این تشویق می‌تواند به توسعه مهارت‌های زبانی و کلامی آنها کمک کند و در نتیجه، باعث تسریع رشد شناختی شود.
بازی و تعاملات اجتماعی: نوع بازی و تعاملات اجتماعی که دختران و پسران تجربه می‌کنند، می‌تواند متفاوت باشد. دختران بیشتر در بازی‌هایی شرکت می‌کنند که نیاز به تعاملات اجتماعی، همدلی و مهارت‌های کلامی و زبانی دارد، در حالی که پسران بیشتر در بازی‌هایی شرکت می‌کنند که نیاز به مهارت‌های فضایی و حل مسئله دارد. این تفاوت‌ها می‌تواند بر رشد شناختی آنها تأثیر بگذارد [۱۷].

نتیجه‌گیری

از مهمترین نتایج حاصله از مطالعه حاضر می توان به عدم کفایت معیار "سن" در احراز و یا عدم احراز رشد جزایی اشاره نمود، چه اینکه بررسی پرونده های تشکیلی در واحد کمیسیون روانپزشکی اداره کل پزشکی قانونی استان خراسان شمالی، حکایت از احراز رشد جزایی برخی از افراد زیر ۱۸ داشت. هرچند قانونگذار در قانون مصوب سال ۱۳۹۲، در مواد ۹۱ و ۱۴۰ به موضوع (تکامل ذهنی و عقلی شرط حصول مسئولیت کیفری) اشاره نموده است، اما این کافی به نظر نمی رسد، چه اینکه قانونگذار همچنان سن را به عنوان معیار اصلی در جهت احراز رشد جزایی قرار داده و شرط عدم مسئولیت کیفری را بالغ نبودن طفل در نظر گرفته است. بنابراین پیشنهاد می گردد، در اصلاحات بعدی قانون مجازات اسلامی، سن به طور کلی از زمره معیار های احراز رشد جزایی برداشته شده و تنها معیار احراز موضوع مذکور، رشد و تکامل عقلانی فرد که به وسیله ی کارشناس متخصص احراز می گردد، باشد. از دیگر نتایج مطالعه حاضر می توان به شیوع رفتارهای مجرمانه در مناطق حاشیه شهر اشاره نمود که جهت جلوگیری از آن، انجام اقداماتی از قبیل: تقویت نهاد خانواده، مقابله با عوامل محیطی، فراهم نمودن دسترسی آسان به امکانات آموزشی و بهداشتی و تفریحی، افزایش نظارت های اجتماعی، به مسئولیت ذی ربط پیشنهاد می گردد.

تشکر و قدردانی: مقاله حاضر برگرفته از رساله دانشجویی مقطع دکتری با عنوان «تحلیل معیارهای رشد جزایی از منظر روانپزشکی قانونی و تطبیق آن با معیارهای فقهی و حقوقی» در گروه حقوق دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرگان می باشد.
تأییدیه اخلاقی: مطالعه حاضر دارای کد اخلاق از کارگروه کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی خراسان شمالی با کد IR.NKUMS.REC.1403.150 می باشد.
تعارض منافع: نویسندگان مقاله حاضر تعارض منافعی را ابراز نمی دارند.
سهم نویسندگان: در مطالعه حاضر تمامی نویسندگان به نسبت مساوی سهیم بوده و در اجرا، نگارش و انتشار این مقاله سهم داشته اند.
منابع مالی: مطالعه حاضر مورد حمایت مالی سازمان یا ارگانی قرار نگرفته است.

Resources

1. Azadi A, Goli MH. Growth from the perspective of jurisprudence and sociology and its application in financial affairs with a view to law. Iranian Political Sociology Monthly. 2023;5(11):3535-47. [Persian]
2. Asghari A. Age of Criminal Responsibility in Islamic Law. Journal of Theology and Law. 2001;2(1):79-94. [Persian]
3. Bahmanpouri A, Sharifi A, Alishahi Qalejoghi A. Critique of the evidence for the necessity of penal growth from the perspective of jurisprudence and law. Quarterly Journal of the Cultural and Social

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]

Council for Women and Family. 2017;19(76):57-79. [Persian]
4. Kazemi M, Borzoei A. From physical maturity to intellectual growth: Rereading the growth statistics in Iranian statutory law and Islamic jurisprudence with a comparative study in French law. Quarterly Journal of Private Law Research. 2015;4(13):119-45. [Persian]
5. Rohami M. Criminal Development. Journal of the Faculty of Law and Political Science. 2002;58:167. [Persian]
6. Mohammadi M, Darafshan Tabatabaei Z, Azimian A. Criteria and Procedure for Determining Insanity, Criminal Development and Idiocy in the Forensic Medicine Organization. Quarterly Journal of Modern Jurisprudence and Law. 2024;15
7. Pakes F, Winstone J. Psychology and crime. Willan; 2013 May 13. doi: 10.4324/9781843926603.
8. Ahadi H, Bani Jamali, SA. Developmental Psychology. 6th edition. Tehran: Bakhshaish Publications; 2017. [Persian]
9. Golduzian I. The Islamic Penal Code. 13th edition. Tehran: Majd Publications; 2025. [Persian]
10. Fallah Khariki A, Hajitabar Firouzjaei H The position of penal growth in criminal responsibility from the perspective of Imami jurisprudence and Iranian law. Quarterly Journal of Islamic Jurisprudence and Law Research. 2023;19(71):140-65. [Persian]
11. Zeraat A. General Criminal Law 3. First Edition. Tehran: Jangal Publications; 2013. [Persian]
12. Esmaeili M, Jafarizadeh F, Seifzadeh M, Zarrin M, Gholamzadeh S, Doroudchi A et al. Investigating the Components of Growth and Perfection of Intellect in Relation to the Criminal Responsibility of Criminals Under 18-Years Old; Study of Cases Referred to the General Department of Forensic Medicine of Fars Province From 2013 to 2015. Iran J Forensic Med. 2024; 30(3):152-60. [Persian]
13. Azimi L, Ebrahimi J, Azizi H. Study of social factors affecting the type of crime committed by male criminals in Ardabil prison, Iranian Journal of Social Science Studies. 2015;12(44):66-81. [Persian]
14. Ghasemi Roshan E. Social Factors of Crime. Journal of Knowledge. 2000;36:28-39. [Persian]
15. Shaterian M, Heidary R, Shaterian M, Dolatyaran K. Modeling and analyzing the factors affecting the occurrence of crime in informal settlements (case study: Kashan informal settlement. Journal of Regional Planning. 2020;10(37):91-108.
16. Khalili S, Bakhtiari A. A Psychological Approach to Girls' Puberty, Journal of Strategic Women's Studies. 2008;11(41):197-218. [Persian]
17. Heydarian M. Fundamentals of Social Psychology, 7th edition, Tehran University Press; 2004. [Persian]

[Downloaded from sjfm.ir on 2026-09-12]